

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

RAQAMLI JAMIYATDA TARIXIY XOTIRA VA KOLLEKTIV ONGNING SHAKLLANISHI

Abrayeva Farangiz Jumanazar qizi

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
pedagogika va psixologiya ta’lim yo`nalishi
talabasi*

Ilmiy rahbar: Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

pedagogika va texnologik

ta’lim kafedrası

PhD v/b professori

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli jamiyat sharoitida tarixiy xotira va kollektiv ongning shakllanish jarayonlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi natijasida jamiyatning tarixiy voqealarni qabul qilishi, talqin qilishi va saqlashi yangi bosqichga ko’tarildi. Tadqiqotda tarixiy xotiraning raqamli transformatsiyasi, kollektiv ongning shakllanish mexanizmlari, ommaviy axborot vositalari va virtual makonning ijtimoiy ongga ta’siri keng yoritilgan. Shuningdek, raqamli makonda tarixiy ma’lumotlarning manipulyatsiyasi, dezinformatsiya va axborot xavfsizligi muammolari ham ilmiy asosda ko’rib chiqiladi. Maqolada Sharq va G’arb olimlarining tarixiy xotira hamda kollektiv ong haqidagi nazariyalari tahlil qilinib, zamonaviy global jarayonlar bilan bog’liq holda baholanadi. Tadqiqot natijasida raqamli jamiyat sharoitida tarixiy xotira va kollektiv ongni saqlash, rivojlantirish hamda yoshlar ongida mustahkamlashning dolzarb jihatlari yuzasidan ilmiy xulosalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar. Raqamli jamiyat, tarixiy xotira, kollektiv ong, globalizatsiya, identitet, axborot makoni, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli texnologiyalar, madaniy xotira, media makon, dezinformatsiya, virtual kommunikatsiya, tarixiy ong, raqamli transformatsiya, axborot xavfsizligi, global madaniyat, yoshlar ongi, medialashuv, internet madaniyati

АННОТАЦИЯ. В данной статье проводится научно-теоретический анализ формирования исторической памяти и коллективного сознания в условиях цифрового общества. Стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий, распространение интернета и социальных сетей вывели процессы восприятия, интерпретации и сохранения исторических событий на новый уровень. В исследовании рассматриваются цифровая трансформация исторической памяти, механизмы формирования коллективного сознания, влияние средств массовой информации и виртуального пространства на общественное сознание.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Особое внимание уделяется проблемам манипуляции исторической информацией, дезинформации и информационной безопасности в цифровой среде. Анализируются научные взгляды восточных и западных ученых на историческую память и коллективное сознание, а также их взаимосвязь с современными глобальными процессами. В результате исследования сформулированы научные выводы по вопросам сохранения и развития исторической памяти и коллективного сознания в условиях цифрового общества.

Ключевые слова. цифровое общество, историческая память, коллективное сознание, глобализация, идентичность, информационное пространство, социальные сети, цифровые технологии, культурная память, медиaprостранство, дезинформация, виртуальная коммуникация, историческое сознание, цифровая трансформация, информационная безопасность, глобальная культура, молодежное сознание, медиализация, интернет-культура

ABSTRACT. This article provides a scientific and theoretical analysis of the formation of historical memory and collective consciousness in the digital society. The rapid development of information and communication technologies, the spread of the Internet, and the popularity of social networks have significantly transformed the processes of perceiving, interpreting, and preserving historical events. The study examines the digital transformation of historical memory, the mechanisms of collective consciousness formation, and the influence of mass media and virtual space on public consciousness. Particular attention is paid to the problems of manipulation of historical information, disinformation, and information security in the digital environment. The scientific views of Eastern and Western scholars on historical memory and collective consciousness are analyzed in relation to modern global processes. As a result of the research, scientific conclusions are drawn regarding the preservation and development of historical memory and collective consciousness in the conditions of digital society.

Keywords. digital society, historical memory, collective consciousness, globalization, identity, information space, social networks, digital technologies, cultural memory, media space, disinformation, virtual communication, historical consciousness, digital transformation, information security, global culture, youth consciousness, mediatization, internet culture

XXI asr insoniyat taraqqiyotida raqamli texnologiyalar davri sifatida tarixga kirmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida dunyo yagona raqamli makonga aylanib bormoqda. Internet, sun’iy intellekt, ijtimoiy tarmoqlar va virtual kommunikatsiya vositalari inson hayotining barcha sohalariga chuqur kirib bordi. Ushbu jarayon jamiyatning tarixiy ongiga, kollektiv xotirasiga va ijtimoiy tafakkuriga sezilarli ta’sir ko’rsatmoqda. Ayniqsa, tarixiy voqealarning

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

ommaviy axborot vositalari orqali talqin qilinishi, virtual platformalarda qayta ishlab chiqarilishi va global auditoriyaga taqdim etilishi tarixiy xotiraning yangi shaklini yuzaga keltirmoqda.

Tarixiy xotira jamiyatning o‘z o‘tmishini anglash, tarixiy tajribani saqlash va avlodan-avlodga yetkazish jarayonidir. U faqat tarixiy faktlar yig‘indisi emas, balki jamiyatning o‘z tarixiga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi murakkab ijtimoiy-madaniy hodisadir. Kollektiv ong esa muayyan jamiyat a‘zolarining umumiy dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy tasavvurlarini o‘zida mujassam etadi. Shu sababli tarixiy xotira va kollektiv ong bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, jamiyat identitetining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi.

Raqamli jamiyat sharoitida tarixiy xotira va kollektiv onging shakllanish mexanizmlari tubdan o‘zgarib bormoqda. Ilgari tarixiy bilimlar asosan kitoblar, arxivlar va ta‘lim tizimi orqali uzatilgan bo‘lsa, bugungi kunda internet va media makon asosiy axborot manbaiga aylangan. Natijada tarixiy voqealarning qabul qilinishi va talqin qilinishi ko‘proq virtual kommunikatsiya vositalari orqali shakllanmoqda. Bu esa jamiyat ongiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatish bilan birga, ayrim xavf va muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Tarixiy xotira tushunchasini ilmiy asosda tadqiq qilgan olimlardan biri Maurice Halbwachs hisoblanadi. U kollektiv xotira nazariyasini ishlab chiqib, inson xotirasi individual emas, balki ijtimoiy muhit ta‘sirida shakllanishini ta‘kidlagan. Uning fikricha, jamiyat o‘z tarixini ijtimoiy guruhlar orqali anglaydi va qayta talqin qiladi. Bu nazariya bugungi raqamli jamiyat sharoitida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda, chunki internet tarmoqlari yangi ijtimoiy guruhlarning shakllanishiga imkon yaratmoqda.

Nemis olimi Jan Assmann esa “madaniy xotira” konsepsiyasini ilgari surib, tarixiy xotiraning madaniyat orqali saqlanishini ilmiy asoslagan. Uning nazariyasiga ko‘ra, yozma manbalar, san‘at, urf-odat va marosimlar tarixiy xotiraning asosiy tashuvchilari hisoblanadi. Zamonaviy raqamli muhit esa ushbu tashuvchilarning virtual shakllarini yaratmoqda.

Sharq mutafakkirlari ham tarixiy ong va jamiyat xotirasi masalasiga alohida e‘tibor qaratganlar. Abu Nasr Forobiy jamiyat taraqqiyotida ma‘naviy birlik va tarixiy tajribaning ahamiyatini ta‘kidlagan. Abu Rayhon Beruniy esa turli xalqlarning tarixiy tajribalarini qiyosiy tahlil qilish orqali insoniyat taraqqiyotini anglash mumkinligini qayd etgan. Bu qarashlar bugungi global va raqamli jamiyat uchun ham muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar tarixiy xotirani shakllantirishda katta kuchga ega. Turli tarixiy voqealar, sanalar va tarixiy shaxslar haqidagi ma‘lumotlar internet orqali millionlab insonlarga

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

tezkor yetib bormoqda. Shu bilan birga, tarixiy ma’lumotlarning noto’g’ri talqin qilinishi yoki manipulyatsiya qilinishi xavfi ham ortmoqda. Ayniqsa, dezinformatsiya va “fake news” hodisalari jamiyat kollektiv ongiga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin.

Raqamli jamiyatda tarixiy xotiraning medialashuvi ham muhim jarayon hisoblanadi. Tarixiy voqealar filmlar, bloglar, podkastlar va ijtimoiy tarmoqlardagi kontent orqali qayta ishlab chiqarilmoqda. Natijada insonlarning tarixiy voqealar haqidagi tasavvurlari ko’pincha media mahsulotlari orqali shakllanmoqda. Bu esa tarixiy haqiqat va media interpretatsiyasi o’rtasidagi chegaralarning murakkablashuviga olib kelmoqda. Masalan, World War II haqidagi tarixiy xotira turli mamlakatlarning media makonida turlicha talqin qilinadi. Ayrim davlatlarda ushbu voqea qahramonlik va g’alaba timsoli sifatida ko’rsatilsa, boshqalarida insoniyat fojeasi va vayronkor urush sifatida yoritiladi. Bu esa tarixiy xotiraning siyosiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog’liqligini ko’rsatadi.

Raqamli jamiyat sharoitida tarixiy xotira va kollektiv ongning shakllanishida diniy qarashlar ham muhim o’rin egallaydi. Din azaldan insoniyatning ma’naviy hayoti, tarixiy tafakkuri va ijtimoiy ongining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo’lib kelgan. Ko’plab diniy ta’limotlarda tarixiy xotirani saqlash, ajdodlar merosini hurmat qilish va insoniyat tajribasidan saboq chiqarish muhim qadriyat sifatida talqin etiladi. Shu sababli raqamli davrda diniy qarashlarning kollektiv ong va tarixiy xotiraga ta’sirini o’rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Islom falsafasida tarixiy xotira insonning ma’naviy kamoloti bilan bog’liq holda tushuntiriladi. Abu Nasr Forobiy jamiyat taraqqiyotida ma’naviy birlik va tarixiy tajribaning ahamiyatini alohida ta’kidlagan. Uning fikricha, jamiyat o’z tarixiy xotirasini saqlagan holdagina ma’naviy barqarorlikka erisha oladi. Shuningdek, Imom al-Buxoriy hadislarni jamlash orqali tarixiy va diniy xotirani saqlashning muhim ilmiy asoslarini yaratgan. Bu esa diniy bilimlarning avlodan-avlodga aniq manbalar asosida yetkazilishiga xizmat qilgan.

Qur’oni karimda ham insoniyat tarixidan saboq olish, o’tgan xalqlar tajribasini unutmaslik va tarixiy ongni shakllantirishga oid ko’plab oyatlar mavjud. Bu jihat tarixiy xotiraning diniy tafakkurdagi o’rnini ko’rsatadi. Islom ta’limotida inson o’z tarixini anglash orqali ma’naviy yetuklikka erishishi mumkinligi ta’kidlanadi.

G’arb diniy-falsafiy qarashlarida ham kollektiv ong va tarixiy xotira muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. Nemis faylasufi Karl Yaspers insoniyat taraqqiyotida ma’naviy birlik va tarixiy ong muhim rol o’ynashini qayd etgan. Uning fikricha, tarixiy xotira insoniyatning umumiy ma’naviy tajribasini birlashtiruvchi omildir.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Raqamli davrda diniy qarashlarning internet orqali keng tarqalishi kollektiv ong shakllanishiga katta ta’sir ko’rsatmoqda. Bugungi kunda diniy ma’lumotlar ijtimoiy tarmoqlar, bloglar va virtual platformalar orqali tezkor tarqalmoqda. Bu bir tomondan ma’naviy-ma’rifiy bilimlarning keng yoyilishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan noto’g’ri diniy talqinlar va axborot manipulyatsiyasi xavfini ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli raqamli jamiyatda diniy va tarixiy ongni shakllantirishda ishonchli manbalarga tayanish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va ma’naviy qadriyatlarni asrab-avaylash muhim ahamiyat kasb etadi. Diniy qarashlar tarixiy xotira va kollektiv ongning ma’naviy asoslarini mustahkamlovchi omil sifatida zamonaviy jamiyat taraqqiyotida muhim rol o’ynamoqda

Raqamli jamiyatning yana bir muhim jihati virtual identitetning shakllanishidir. Insonlar internet orqali o’zlarini turli shakllarda namoyon qilmoqda, bu esa kollektiv ong va identitetning yangi ko’rinishlarini yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida internet madaniyati va global media mahsulotlari orqali shakllanayotgan dunyoqarash an’anaviy tarixiy xotira bilan raqobatlashmoqda. Shu sababli raqamli jamiyat sharoitida tarixiy xotira va kollektiv ongni saqlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada ta’lim tizimi, ilmiy tadqiqotlar, madaniy siyosat va media savodxonlik muhim rol o’ynaydi. Yosh avlodni tarixiy merosga hurmat ruhida tarbiyalash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va axborot xavfsizligini ta’minlash zamonaviy jamiyatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli jamiyat tarixiy xotira va kollektiv ongning shakllanish jarayoniga kuchli ta’sir ko’rsatmoqda. Ushbu jarayon ijobiy imkoniyatlar bilan bir qatorda jiddiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli tarixiy xotira va kollektiv ongni ilmiy asosda o’rganish, ularni saqlash va rivojlantirishga qaratilgan samarali strategiyalar ishlab chiqish zamonaviy ilm-fanning muhim yo’nalishlaridan biri bo’lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Halbwachs M. On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press, 1992. 38–56-betlar.
2. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge University Press, 2011. 60–82-betlar.
3. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell, 1996. 101–135-betlar.
4. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Stanford University Press, 1991. 70–95-betlar.
5. Anderson B. Imagined Communities. London: Verso, 1983. 35–60-betlar.
6. Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Fan, 1993. 45–58-betlar.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

7. Beruniy A.R. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 1968. 110–128-betlar.

8. Nora P. Realms of Memory. New York: Columbia University Press, 1996. 10–30-betlar.

9. Smith A.D. National Identity. Reno: University of Nevada Press, 1991. 14–40-betlar.

10. Hobsbawm E. Nations and Nationalism since 1780. Cambridge University Press, 1992. 55–83-betlar.